

Evidensialitet og persepsjonsverb i norsk

Geir Lima

Institutt for språk og litteratur, Universitetet i Sørøst-Norge

Evidensialitet er en relativt ny fagterm i lingvistikken. Definisjonene av termen er ikke entydige, og det finnes forskjellige oppfatninger av om den egner seg til å kunne brukes om germanske språk eller ikke. Når det gjelder norsk, finnes det ingen omfattende studier av evidensialitet, og denne artikkelen har som hensikt å gi en kort innføring i hva termen innebærer, samt å ta stilling til i hvilken grad det finnes konstruksjoner i norsk som uttrykker evidensialitet. Artikkelen konsentrerer seg i hovedsak om konstruksjoner der persepsjonsverb i oversetningen innleder nominale eksplikativsetninger, og det argumenteres for at substantiviske leddsetninger uttrykker evidensialitet tydeligere enn setninger med objektsinfinitiv (AcI). Andre setningstyper som ikke nødvendigvis er nominale eksplikativsetninger, som akkusativ med presens partisipp (AcP), blir også analysert med tanke på evidensialitet.

Stikkord: evidensialitet, persepsjonsverb, modalitet, akkusativ med infinitiv, akkusativ med presens partisipp, eksplikativsetninger

1 Innledning

Evidensialitet handler om hvor en bestemt type informasjon kommer fra, altså om *informasjonskilder*. Termen evidensialitet som grammatisk kategori er relativt ny, og det var først i 1980-årene at man begynte å få faglitteratur av et visst omfang på dette området. Etter 2000 har interessen fortsatt å øke, og et referanseverk innenfor dette feltet er Alexandra Aikhenvalds bok *Evidentiality* fra 2004. Dette verket er riktignok blitt kritisert av mange i ettertid, og det finnes fremdeles ikke noen entydig definisjon av termen evidensialitet som lingvister kan enes om.

Formålet med denne artikkelen er først å gi en kort innføring i begrepshistorien når det gjelder evidensialitet, og deretter å forsøke å definere begrepet med utgangspunkt i den senere tids teoretiske litteratur på dette området. Artikkelen vil ta stilling til om termen evidensialitet egner seg for å beskrive bestemte syntaktiske konstruksjoner i norsk. Videre vil syntaktiske strukturer med persepsjonsverb bli analysert, først og fremst konstruksjoner med persepsjonsverb i oversetningen som innleder nominale eksplikativsetninger. Eksempler fra norsk skjønnlitteratur og fra nyhetsmedier vil bli brukt for å vurdere om evidensielle strukturer brukes i norsk språk, og det vil bli tatt stilling til om det er noen semantiske forskjeller mellom forskjellige typer eksplikativsetninger når vi snakker om evidensialitet. Forholdet mellom epistemisk modalitet og evidensialitet vil også bli analysert.

Forskningsspørsmålene er med andre ord: Hvordan brukes evidensielle strukturer i norsk og hva kan semantiske forskjeller i eksplikativsetninger med persepsjonsverb i oversetningen fortelle oss om hvordan evidensialitet uttrykkes? Og er det hensiktsmessig å bruke termen evidensialitet om norsk språk?

I avsnitt 2 vil det bli gitt en kort innføring i de viktigste studiene som er publisert om evidensialitet i et internasjonalt perspektiv. Forskjellen mellom evidensialitet og epistemisk modalitet vil bli forklart i avsnitt 2.2. Metodiske valg og utvalg av materiale blir beskrevet i avsnitt 3. Avsnitt 4 inneholder en presentasjon av persepsjonsverb i norsk og en avklaring av hva som kjennetegner disse verbene. Ulike typer persepsjon vil bli beskrevet, og det vil bli vist at vi opererer med forskjellige semantiske roller når vi snakker om persepsjonsverb. I avsnitt 5 vil semantiske forskjeller mellom ulike typer nominale eksplikativsetninger bli forklart. Det blir særlig lagt vekt på å forklare forskjellene mellom *akkusativ med infinitiv* (AcI) og *at*-setninger. Avsnitt 6 inneholder en systematisering av eksempler fra norsk skjønnlitteratur og fra norske nyhetsmedier med tanke på å vurdere hvordan evidensialitet uttrykkes på norsk i eksplikativsetninger med persepsjonsverb i oversetningen. Det siste avsnittet inneholder en oppsummering av resultatene fra denne undersøkelsen.

2 Definisjoner og begrepsavklaringer

2.1 Termen evidensialitet

Termen evidensialitet ble brukt første gang av Franz Boas på begynnelsen av 1900-tallet da han beskrev det nord-amerikanske språket kwakiutl, og den

samme termen ble også brukt av Roman Jakobson i 1950-årene (jf. Aikhenvald 2004; Plungian 2010; Greco 2012). Både Boas og Jakobson studerte språk med bøyningssystemer som på en eller annen måte uttrykker noe om hvilke informasjonskilder som ligger til grunn for et utsagn.

Aikhenvald (2004: 3) definerer evidensialitet slik: «Evidentiality is a linguistic category whose primary meaning is source of information», en definisjon som i hovedsak gjengir tidligere definisjoner, som hos Bybee (1985: 184): «Evidentials may be generally defined as markers that indicate something about the source of the information in the proposition» eller hos Anderson (1986: 273): «Evidentials express the kinds of evidence a person has for making factual claims».

Når vi snakker om evidensialitet, er det viktig at vi ikke oversetter det engelske substantivet *evidence*, som i Andersons sitat, med ‘bevis’. Evidensialitet handler ikke om bevisføring, men om å oppgi hvor man har bestemte opplysninger fra. Det mest naturlige er derfor å operere med begreper som ‘belegg’, ‘støtte’ eller ‘kilde’ i denne sammenhengen, og i denne artikkelen kommer vi til å bruke ‘belegg’ som betegnelse for det den engelskspråklige litteraturen beskriver som *evidence*.

Evidensialitet forteller altså noe om hvilket belegg vi har for et utsagn, eller hvilke kilder vi har når vi uttrykker noe. Informasjonen kan være førstehånds (direkte) eller annenhånds (indirekte), og enkelte språk har bestemte grammatiske kategorier (bøyingskategorier) for å markere forskjell mellom førstehånds og annenhånds informasjon. Dette gjelder for eksempel tyrkisk, som har et eget suffiks som betegner annenhånds kunnskap, og som dermed har en morfologisk kategori som uttrykker evidensialitet. Andre språk kan uttrykke flere forskjellige former for informasjonskilder, noe som gjelder for eksempel tariana, et arawakisk språk som snakkes i Sør-Amerika. Dette språket kan skille mellom fem forskjellige evidensielle verdier. Aikhenvald (2004: 2–3) bruker tariana som eksempel på et språk med en kompleks morfologisk struktur for å uttrykke evidensialitet, og hun viser til disse fem setningene for å illustrere dette:

- (1) Juse irida di-manika-**ka**
José football 3sgnf-play-REC.P.VIS
‘José has played football (we saw it)’
- (2) Juse irida di-manika-**mahka**
José football 3sgnf-play-REC.P.NONVIS
‘José has played football (we heard it)’

- (3) Juse irida di-manika-**nihka**
 José football 3sgnf-play-REC.P.INFR
 ‘José has played football (we infer it from visual evidence)’
- (4) Juse irida di-manika-**sika**
 José football 3sgnf-play-REC.P.ASSUM
 ‘José has played football (we assume this on the basis of what we already know)’
- (5) Juse irida di-manika-**pidaka**
 José football 3sgnf-play-REC.P.REP
 ‘José has played football (we were told)’

Suffiksene som her er markert med halvfet skrift er, ifølge Aikhenvald (2004: 2), evidensielle morfemer, som alle forteller noe om hvor personen som kommer med utsagnet har informasjonen sin fra. Morfemet *-ka* i setning (1) markerer både visuell informasjonskilde og nær fortid, mens *-mahka* i setning (2) markerer ikke-visuell informasjonskilde og nær fortid. I setning (3) viser morfemet *-nihka* at det er mulig å resonnerer seg til at Juse må ha spilt fotball uten å ha vært vitne til kampen selv. Grunnlaget for påstanden i setning (3) er en direkte visuell observasjon (for eksempel at fotballskoene hans ikke står der de pleier å stå når han ikke spiller fotball), mens *-sika* i setning (4) viser til en logisk slutning som ikke er basert på visuell observasjon. Morfemet *-pidaka* i setning (5) viser til annenhånds informasjon, det vil si noe man har blitt fortalt av noen andre.

Evidensialitet som grammatisk kategori finnes også i noen få indo-europeiske språk, som for eksempel bulgarsk, hvor et verb kan uttrykke morfologisk om et utsagn er basert på direkte eller indirekte informasjon (Jakobson 1984: 41–46). Ellers finnes dette fenomenet i mange språk i Amerika og i Asia (det snakkes ofte om et «evidensielt belte» fra Balkan til Kaukasus og videre til Himalaya, hvor mange språk har evidensialitet som grammatisk kategori).

Det har vært en vanlig oppfatning at germanske og romanske språk ikke har noen egentlige evidensielle systemer, selv om de kan gjøre bruk av *evidensielle strategier*, i henhold til Aikhenvalds terminologi. Aikhenvald (2004, 2007, 2018) definerer omtrent en firedel av språkene i verden som evidensielle, det vil si at de har grammatiske kategorier som uttrykker evidensialitet, mens alle andre språk er ikke-evidensielle. Denne oppfatningen er kontroversiell, og stadig flere ser ut til å mene at det ikke er hensiktsmessig å opprettholde et slikt skille (Boye og Harder 2009; Diewald og Smirnova 2010; de Haan 2007; Mélac

2022), og kritikken mot Aikhenvald handler blant annet om dette. Tendensene har vært at mange forskere har konkludert med at det er mulig å bruke termen evidensialitet også om vest-europeiske språk.

De første større studiene som kom i 1980-årene beskrev i hovedsak språk med evidensialitet som grammatisk kategori, det vil si for det meste ikke-europeiske språk. Dette gjaldt Wallace Chafes og Johanna Nichols' bok med tittelen *Evidentiality: The Linguistic Coding of Epistemology* fra 1986, og det gjaldt også *Studies in Evidentiality* fra 2003, som Alexandra Aikhenvald og R. M. W. Dixon var redaktører for, i tillegg til Aikhenvalds omtalte bok *Evidentiality* fra 2004. I Europa publiserte tidsskriftet *Langue française* i 1994 et temahefte med tittelen *Les sources du savoir et leurs marques linguistiques*, hvor termen evidensialitet ble brukt til å beskrive bestemte strukturer i fransk, noe som ikke hadde vært gjort før.¹ Flere av artiklene i denne utgivelsen handlet om forholdet mellom epistemisk modalitet og evidensialitet. *Journal of Pragmatics* (2001), *Italian Journal of Linguistics* (2007) og *Functions of Language* (2009) publiserte temahefter om evidensialitet hvor oppmerksomheten i stor grad var rettet mot europeiske språk, og hvor begreper som epistemisk modalitet og grammatikalisering ble analysert. Etter 2010 har antallet publikasjoner om dette emnet økt, og titler som *Evidentiality in German* (Diewald og Smirnova 2010a) og *Evidentiality and Perception Verbs in English and German* (Whitt 2010) viser at mange regner det som uproblematisk å bruke termen evidensialitet om germanske språk. I Skandinavia har særlig Kasper Boye og Peter Harder (se Boye 2010, 2012, 2018; Boye og Harder 2009) gjort seg bemerket innenfor dette feltet. De to danske forskerne mener at det ikke er mulig å operere med et tydelig skille mellom evidensialitet som uttrykkes gjennom grammatiske eller morfologiske strukturer på den ene siden, og evidensialitet som uttrykkes leksikalsk eller pragmatisk på den andre, og inntar dermed et ståsted som er grunnleggende forskjellig fra Aikhenvalds. Diewald og Smirnova (2010a, 2010b) konkluderer også med at evidensialitet ikke utelukkende er en grammatisk kategori:

1. Termen *médiatif* ble foretrukket av flere av artikkelforfatterne når det var snakk om franske forhold. Jf. Vold (2008: 77): «Comme plusieurs linguistes romanistes l'ont déjà remarqué [...] le terme d'évidentialité peut sembler mal approprié, étant donné que l'on l'associe facilement à ce qui est évident, alors que le sens est plutôt le contraire : il s'agit d'expliquer comment on a appris ce qu'on dit. Le terme est un anglicisme, dérivé du nom anglais *evidence*, signifiant « preuve », et n'a donc rien à voir directement avec la notion d'évidence en français. Voilà pourquoi certains linguistes romanistes préfèrent utiliser le terme de *médiatif* plutôt que celui d'évidentialité.»

The term “evidentiality” refers to a semantic-functional domain, which, beyond being expressed by a great variety of lexical means, is a relevant category in the grammatical systems of numerous of the world’s languages. Like “modality” or “temporality” the notion of evidentiality covers a range of meanings that may serve referential as well as non-referential purposes, or – to use a different diction – evidential meanings range from lexical to grammatical functions. In order to capture this, we speak of a “semantic-functional” domain here. (Diewald og Smirnova 2010b: 1)

Det finnes fremdeles ulike oppfatninger av begrepet evidensialitet, og forskerne kan ha forskjellige tilnæringsmåter til temaet. For noen er det viktig å skille evidensialitet fra epistemisk modalitet, mens andre mener at disse begrepene til en viss grad overlapper hverandre (Plungian 2010). Enkelte (Nuyts 2001, Whitt 2009) er opptatt av å analysere begrepet evidensialitet i forbindelse med subjektivitet og intersubjektivitet, mens andre har beskrevet hvordan fenomenet viser eksempler på grammatikalisering (Aijmer 2009; Méloc 2022).

Det store antallet artikler om evidensialitet som er publisert i løpet av de siste tjue årene har ikke ført til noen konsensus med tanke på definisjonen av begrepet, snarere tvert imot. Aikhenvald har ikke forandret oppfatning og insisterer på at begrepet bare skal brukes om «grammatical marking of information source» (Aikhenvald 2018: 1), og behandler derfor ingen germanske eller romanske språk, mens flere og flere forskere, særlig i Europa, mener at evidensialitet ikke bare kan sees på som en grammatisk kategori, men må også betraktes i et semantisk-funksjonelt perspektiv (Greco 2012: 35). De Haan (2001: 204; 2005: 389–392) definerer evidensialitet som en grammatisk kategori som er tydelig adskilt fra epistemisk modalitet. Han mener at kriteriene for evidensialitet må være å markere informasjonskilde, og samtidig vise tegn til grammatikalisering. Aikhenvald mener på sin side at *tegn* til grammatikalisering ikke er nok, men at grammatikaliseringsprosessen må være fullstendig for å kunne snakke om evidensialitet. For de Haan er evidensialitet snarere en deiktisk enn en modal kategori, og hovedfunksjonen er å vise til forholdet mellom den som uttrykker noe og handlingen som beskrives (de Haan 2005: 379). Diewald og Smirnova (2010: 10) setter også et tydelig skille mellom epistemisk modalitet og evidensialitet, og mener at evidensielle markører er deiktiske tegn.

Grammatikalisering kan altså brukes som kriterium for å definere evidensialitet, men det er en vanlig oppfatning at evidensielle uttrykk i

germanske og romanske språk ikke har gjennomgått grammatikalisering, et syn vi ser Lazard (2001) forfekter:²

The evidential may be said to be grammaticalized in a language when, in the grammatical system of this language, there are specific forms (*signifiant*) whose semantic-pragmatic content (*signifié*) is basically a reference to the source of the information conveyed by the discourse. English and French, for example, have no morphological evidential in their verb system. Evidential meanings are rendered by means of such expressions as ‘it seems’, ‘as it appears’, ‘as I see’, ‘as I have heard’, ‘it is said’, ‘reportedly’, etc. Such expressions are part of the lexicon. In such languages, evidentiality has not been grammaticalized. (Lazard 2001: 360)

Det kan med andre ord være problematisk å skille mellom «evidensielle» og «ikke-evidensielle» språk, slik Aikhenvald gjør. Det semantiske innholdet som uttrykkes gjennom den grammatiske kategorien evidensialitet bør i utgangspunktet kunne uttrykkes gjennom andre grammatiske kategorier enn de rent evidensielle kategoriene som Aikhenvald beskriver. Språk som blir definert som «ikke-evidensielle» kan ha grammatiske strukturer med et semantisk innhold som kan beskrive det samme som uttrykkes gjennom bestemte strukturer i såkalte «evidensielle» språk. Enkelte (Squartini 2007) mener at disse skillene kan være flytende og at vi kan snakke om et kontinuum der overgangen fra den ene funksjonen til den andre kan være vanskelig å definere:

Nonetheless, the ‘exotic’ morphemes and the English lexemes might be conceived as the opposite endpoints of a continuum that admits several intermediate stages, displaying linguistic forms that are less paradigmatic than evidential morphemes and at the same time more morphosyntactically constrained than English adverbs (Squartini 2007: 1).

Det tydelige skillet som Aikhenvald opererer med blir også kritisert av Cornillie (2007: 110), som på samme måte som Squartini mener at man må se på hele feltet som et kontinuum.

-
2. Méloc (2022) argumenterer derimot for at engelske uttrykk som *I guess*, *I hear* og *it seems* kan tolkes som eksempler på grammatikalisering. Vi skal i denne sammenhengen ikke ta stilling til om det er mulig å argumentere for at det finnes eksempler på (delvis) grammatikalisering i norsk, og vi skal heller ikke se nærmere på begrepet *mirativitet* (som i forbindelse med persepsjonsverb kunne ha vært interessant å analysere i forbindelse med uttrykk som *hørt på maken!* eller *nei, har du sett!*, som kan være eksempler på grammatikalisering).

2.2 Evidensialitet og epistemisk modalitet

Skilene mellom evidensialitet og epistemisk modalitet er ikke nødvendigvis alltid tydelige. Faglitteraturen inneholder en lang rekke forsøk på å definere dette skillet, men noen entydig definisjon som er akseptert av alle finnes fremdeles ikke.

I perioden før 1990 ble evidensialitet vanligvis sett på som noe som var nært knyttet til epistemisk modalitet, eller som en form for epistemisk modalitet (Greco 2012: 79), og forsøk på å definere forskjellen mellom disse begrepene var ikke et tema i særlig stor grad. I senere tid har en annen tolkning konsolidert seg: Evidensialitet er tydelig adskilt fra modalitet og har ingen modal natur eller funksjon. At begrepene tidligere ble blandet sammen skyltes, ifølge Aikhenvald (2004: 7), at man ikke hadde hatt en egen terminologi på dette området: «Scholars tend to assume that evidentials are modals largely because of their absence in most major European languages, thus trying to explain an unusual category in terms of some other, more conventional, notion.»

Mélac (2022) er blant de mange som insisterer på at disse to begrepene hører hjemme i forskjellige kategorier:

Other forms denote either epistemic modality or evidentiality, but not both. An adverb like *maybe* or a matrix clause like *I doubt that ...* expresses epistemic modality, but do not indicate the speaker's information source. Conversely, constructions such as *Vegetables taste bland nowadays* or *I saw that he had eaten the cake* are evidential, but not epistemic. They specify how the speaker knows what he/she is saying, but do not question the validity of the proposition they modify. (Mélac 2022: 336)

Vi kan også nevne at *epistemisitet* noen ganger brukes som en overordnet kategori med de to underkategoriene epistemisk modalitet (eller epistemisk støtte) og evidensialitet (Boye 2012: 2–3; Vold 2008: 77).

Vi har altså sett i avsnittene 2.1 og 2.2 at det er forskjellige oppfatninger av hvordan termen evidensialitet skal forstås. Det finnes mange studier fra nyere tid som behandler forholdet mellom epistemisk modalitet og evidensialitet i forskjellige språk. I denne artikkelen skal vi først vurdere om et slikt skille også gjelder for norsk, og i avsnitt 2.3. vil det bli vist til eksempler som forklarer hvilke forskjeller som finnes mellom epistemisk modalitet og evidensialitet i norsk.

2.3 Eksempler på evidensialitet i norsk

En setning som *Mannen snublet i fortauskanten* inneholder en mulighet for epistemisk modifikasjon, og dersom vi ønsker å modifisere denne proposisjonen epistemisk, finnes det to hovedtyper: *epistemisk modal betydning* og *evidensiell betydning* (Engberg-Pedersen et al. 2019: 182). Epistemisk modalitet kan brukes for å angi grader av sikkerhet i en proposisjon, der vi kan modifisere innholdet på en eller annen måte. Vi kan for eksempel si *Mannen snublet kanskje i fortauskanten*, *Mannen snublet sannsynligvis i fortauskanten* eller *Mannen snublet helt sikkert i fortauskanten*. Alle disse setningene uttrykker forskjellige grader av usikkerhet med tanke på hva som har skjedd. Vi skiller også mellom epistemisk mulighet (*Mannen kan ha snublet i fortauskanten*) og epistemisk nødvendighet (*Mannen må ha snublet i fortauskanten*).

Evidensiell betydning handler ikke om å modifisere innholdet av en proposisjon, men å si noe om hvilket belegg vi har for et utsagn. Hvis jeg ser en mann som ligger på fortuet, kan jeg si: *Mannen snublet i fortauskanten*. Da vil noen andre kunne spørre: *Hvordan vet du det? Hvilket belegg har du for å kunne si det?* Og jeg vil da kunne svare: *Jeg så at mannen snublet i fortauskanten* eller *Noen fortalte meg at mannen snublet i fortauskanten*. Dette er eksempler på evidensialitet, fordi det forteller oss noe om hvilke kilder vi har for en bestemt påstand. En setning som *Mannen har angivelig snublet i fortauskanten* eller *Mannen har etter sigende snublet i fortauskanten* uttrykker også evidensialitet. *Mannen skal ha snublet i fortauskanten* kan tolkes som et eksempel på evidensialitet hvis den viser til annenhånds informasjon ('jeg har hørt at').

En setning som *Jeg så at hun hadde en rød kjole på seg* uttrykker ikke modalitet. Det brukes ingen moderatorer eller operatorer som «nødvendighet», «mulighet» eller «sannsynlighet». Informasjonskilden i dette tilfellet er synsansen (*Jeg vet at hun hadde på seg en rød kjole fordi jeg så det med mine egne øyne*). Det er altså snakk om et eksempel på en setning som uttrykker evidensialitet der belegget i dette tilfellet er jeg-personens direkte persepsjon.

Om et utsagn er troverdig eller ikke, vil alltid være avhengig av flere faktorer. I utgangspunktet regnes direkte visuell persepsjon som pålitelig, mens et indirekte belegg for et utsagn kan, i alle fall i noen sammenhenger, oppfattes som mindre pålitelig, slik også Plungian (2001: 354) observerer:

[O]ne can say that the reliability of information usually depends on how it was obtained: visual information is thought to be most reliable, whereas mediated information is the least reliable. This cultural stereotype may be grammaticalized (as is the case in Balkan systems): the less direct the information, the less

reliable it is likely to be. These types of systems may be called ‘modalized evidential systems’. (Plungian 2001: 354)

Et utsagns pålitelighet og troverdighet i forbindelse med persepsjon vil også være avhengig av hvilken oppfatning vi har av avsenderen, og eksempler på dette vil bli diskutert i avsnitt 6.1.

I avsnitt 2.3 har vi vist at epistemisk modalitet og evidensialitet ikke er det samme. Evidensialitet forteller noe om informasjonskilder, og det er viktig å skille evidensielle konstruksjoner fra andre konstruksjoner i språket, for eksempel konstruksjoner som uttrykker modalitet. En foreløpig konklusjon er derfor at evidensialitet er en term som kan brukes om norsk språk i utsagn som forteller noe om informasjonskilder.

2.4 Informasjonskilder og ulike former for belegg

Den støtten vi har for et utsagn kan være intern eller ekstern, og vi kan ha førstehånds eller annenhånds kjennskap til noe. Når vi skal oppgi informasjonskilder, viser vi til hvilken støtte eller hvilket belegg vi har for å komme med en uttalelse. Vi har sett at et belegg for et utsagn kan være visuelt, altså noe man har sett. Det kan også være auditivt, altså noe man har hørt. Det kan være snakk om direkte observasjon eller noe man har resonnet seg frem til. Plungian (2001: 351–353) opererer med begrepene *sensorisk* (det vi kan oppfatte direkte) og *endoforisk* (det som er en del av vår indre tilstand). Når det gjelder indirekte belegg, skiller vi mellom rapportert og inferert, der rapportert handler om informasjon vi har fått fra en ekstern kilde, mens vi har et inferert belegg når vi trekker en slutning på grunnlag av bestemte premisser. For eksempel vil setninger som *Det virker som om hun har skiftet mening* eller *Hun har tilsynelatende skiftet mening* være eksempler på inferert belegg. Det er bestemte årsaker til at den som uttrykker disse påstandene kan utlede og komme til den konklusjonen at personen det er snakk om har skiftet mening.

Hvis noen sier *Jeg ser på solnedgangen*, uttrykker denne setningen ikke evidensialitet, men en setning som *Jeg ser at det regner* kan uttrykke evidensialitet fordi den kan fortelle oss noe om hva som er kilden til denne påstanden: *Jeg vet at det regner fordi jeg ser det med mine egne øyne*. Da kan vi snakke om direkte visuell persepsjon, mens vi i andre tilfeller kan ha eksempler på direkte auditiv persepsjon (*Jeg hører at det regner*), eller indirekte rapportert (referert) belegg (*Naboen min sier at det regner*).

I disse eksemplene uttrykker persepsjonsverbet noe diskursivt sekundært i utsagnet. Det primære innholdet er knyttet til noe annet. I setningen *Jeg ser at*

det regner er det primære budskapet at det regner. Det sekundære er hvor personen som kommer med ytringen har informasjonen fra. Hvis vekten legges på persepsjonsverbet, eller det ikke finnes både et primært og et sekundært budskap, kan vi ikke snakke om evidensialitet. Det evidensielle uttrykket skal med andre ord fortelle noe om hvilket belegg utsagnet har, og ikke bare være en pragmatisk slutning. Evidensialitet er derfor en deiktisk prosess som forteller noe om hvilken støtte eller hvilket belegg en person har for å komme med et utsagn (Boye 2018: 272; Whitt 2010: 8; Diewald og Smirnova 2010: 9–15).

2.5 Avgrensninger

Som vi har sett i avsnitt 2.3, kan evidensialitet uttrykkes på norsk selv om det ikke finnes noen egne morfologiske kategorier for dette, slik som for eksempel i *tariana*. Vi kan derfor si at evidensialitet kan uttrykkes leksikalsk eller pragmatisk i norsk eller at man bruker andre evidensielle strategier i norsk sammenlignet med *tariana*.

I denne artikkelen kan vi ikke gi en fullstendig oversikt over alle evidensielle strategier i norsk, men først og fremst konsentrere oss om konstruksjoner med persepsjonsverb i oversetningen som kan etterfølges av eksplikativsetninger, nærmere bestemt akkusativ med infinitiv (AcI), akkusativ med presens partisipp (AcP), substantivisk leddsetning eller indirekte spørresetning. Hovedformålet med artikkelen er å analysere konstruksjoner av denne typen med tanke på å vurdere hvilke semantiske forskjeller som finnes mellom disse setningstypene, og hva disse forskjellene har å si for hvordan evidensialitet uttrykkes i norsk.

Evidensialitet uttrykkes ikke bare ved persepsjonsverb, men det er naturlig å ta utgangspunkt i disse verbene i en introduksjon til dette temaet. Kombinasjonen *persepsjonsverb + eksplikativsetning* er interessant nettopp fordi det i slike konstruksjoner noen ganger uttrykkes evidensialitet og andre ganger ikke. De kan derfor fungere som gode og pedagogiske eksempler som viser forskjeller mellom setninger som uttrykker evidensialitet og setninger som ikke gjør det. Persepsjonsverbene brukes ofte i konstruksjoner med direkte belegg og er derfor sentrale i evidensielle strukturer i norsk.

Andre tilnæringsmåter ville også ha vært mulige, men i denne sammenhengen skal vi begrense oss til denne konstruksjonstypen. En annen interessant innfallsvinkel ville være å analysere modalverbene eller diskurspartikler i forbindelse med evidensialitet i norsk, men det er det ikke rom for i denne sammenhengen.

Uttrykk som *Det synes som om ...*, *Det ser ut til/som at ...*, *Det høres ut som om ...*, *Det føles som om ...*, *Det kjennes som om ...*, *Det later til at ...*,

Det virker som at/om ..., *Det sies at ...* og andre som normalt ikke kan etterfølges av objektsinfinitiv vil ikke bli behandlet i denne artikkelen, selv om de åpenbart kan uttrykke evidensialitet. Uttrykk som *Det synes meg å være ...* er en annen type uttrykk som det hadde vært interessant å analysere, men som vi ikke har anledning til å se nærmere på her. Det samme gjelder uttrykk som *slik noen synes å mene*.

Uttrykk med persepsjonsverb etterfulgt av preposisjon, som også kan uttrykke evidensialitet, blir heller ikke behandlet her (*Dette lukter av korrupsjon*, *Dette smaker av populisme*), konstruksjoner som også kan etterfølges av leddsetninger: *Jeg synes dette lukter av at det kan være aktuelt å øke tempoet i renteøkningene fremover* (dn.no, 31.5.2006).

3 Materiale og metode

Denne undersøkelsen konsentrerer seg om å analysere setninger hentet fra skriftspråket. Det kunne ha vært mulig å bruke talespråkskorpus for å finne eksempelsetninger, men talespråkskorpus inneholder færre ord enn skriftspråkskorpus, og det kan være lettere å finne illustrerende eksempler når man bruker skriftspråkskilder. Det kan også være vanskeligere å sette eksempler fra talespråket inn i en kontekst, noe som betyr at tolkningen av eksempelsetningene kan bli mer problematisk enn for eksempel i litterære tekster. Det har også vært nødvendig å begrense omfanget av artikkelen, og det er ikke rom for en bred analyse av forskjellene mellom tale- og skriftspråk i denne sammenhengen.

Eksempelmaterialet i artikkelen består av både konstruerte og autentiske setninger. Avsnittene 4 og 5 består av konstruerte setninger som har til hensikt å illustrere forskjellene mellom de syntaktiske strukturene som beskrives. Det finnes visse fordeler med konstruerte eksempler, som muligheten til å lage minimale par og å konstruere negative data (jf. Borthen og Knudsen 2014: 367–372), men det kan i noen tilfeller også være en fare for at eksempler kan konstrueres på en slik måte at de kan tilpasses bestemte hypoteser. I denne artikkelen har det derfor vært viktig at et flertall av eksemplene ikke er konstruerte, og fra og med avsnitt 6 består artikkelen bare av autentiske eksempelsetninger.

Disse eksemplene er hentet fra skjønnlitterære tekster, fra nyhetsmedier og fra andre kilder. Åtte skjønnlitterære tekster er ekserpert og alle setningene som inneholder persepsjonsverb og som kan uttrykke evidensialitet i disse tekstene er gjennomgått. Et utvalg av disse setningene er brukt i denne artikkelen for å

illustrere bruken av de konstruksjonstypene som er tema for denne undersøkelsen. Det er tenkt at disse tekstene skal representere et utvalg av norske samtidsforfattere med forskjellig bakgrunn (forfatterne er født mellom 1936 og 1989). De åtte tekstene står oppført i bibliografien. Fordelen med å ekserperere romaner på denne måten er at man kan oppdage eksempler på uventet bruk og at man må forholde seg til konstruksjoner som kanskje ikke stemmer med de hypotesene man har før man begynner undersøkelsen. I tillegg får man oversikt over hvordan ulike forfattere bruker bestemte konstruksjoner i bestemte kontekster som man ikke får når man søker etter noe helt bestemt i et korpus. Det er også en fordel når man skal tolke eksempelsetningene å ha lest hele teksten, i motsetning til når man søker i et korpus og sitter igjen med eksempler der man kanskje mangler oversikt over konteksten setningene står i.

I tillegg er det hentet datamateriale fra elektroniske skriftspråkskorpus, hovedsakelig fra *Leksikografisk bokmålskorpus* (LBK) og *Atekst – Retriever*. Det er foretatt søk på persepsjonsverbene (*se, høre* osv.) som lemma (og alle bøyningsformene der det har vært nødvendig) + bestemte subjunksjoner som innleder leddsetninger/verb i infinitiv/presens partisipp osv. Treffene har blitt analysert og systematisert og funnene har gitt eksempelsetninger som har relevans for undersøkelsen. Det har vært et mål å vise til eksempler fra forskjellige sjangre, men undersøkelsen er ikke ment å være diakron, og de aller fleste eksemplene er hentet fra samtidslitteratur eller fra andre tekster skrevet i nyere tid. I noen tilfeller er setninger fra eldre litteratur tatt med når disse anses som spesielt illustrerende eksempler.

Undersøkelsen er primært en kvalitativ studie som ikke har til hensikt å fortelle noe om *mengden* av eksempler på bestemte syntaktiske strukturer som kan uttrykke evidensialitet i norsk, men å si noe om *hvordan* slike setninger kan se ut i autentiske tekster. Det ligger derfor utenfor denne artikkelens ambisjoner å presentere noen form for kvantitative språkbruksdata.

4 Persepsjonsverb og evidensialitet

I dette avsnittet skal vi først se nærmere på begrepet *persepsjonsverb*, og forklare hvilke syntaktiske strukturer som kan konstrueres med slike verb. Vi skal først (4.1) se på persepsjonsverb som kan uttrykke evidensialitet og som kan stå i oversetningen i en konstruksjon med objektsinfinitiv (AcI) eller med presens partisipp (AcP). Deretter (4.2) skal vi se på forskjellen mellom agentive og ikke-agentive persepsjonsverb, før vi til slutt (4.3) skal se på forholdet mellom persepsjonsverb og evidensialitet i andre germanske språk.

4.1 Hva er et persepsjonsverb?

Et persepsjonsverb eller sanseverb er et verb som uttrykker en type persepsjon, det vil si noe som er forbundet med å ta inn stimuli eller informasjon ved hjelp av sansene, for eksempel *se, høre, føle* og *kjenne*.

Persepsjonsverbene kan i utgangspunktet inndeles etter to kriterier: Vi kan skille mellom dem på grunnlag av hvilke sanser de refererer til (syn, hørsel, luktesans, smaksans og følesans), og vi kan skille mellom agentive (viljestyrte) og ikke-agentive (ikke viljestyrte) verb. På norsk vil partikkelverbene *se på, høre på, lytte til, lukte på* og *smake på* ofte være agentive, men flere av persepsjonsverbene vil kunne tolkes både som viljestyrte og ikke viljestyrte. I denne sammenhengen er det viktig å legge merke til at de agentive verbene vanligvis ikke uttrykker evidensialitet, noe også Whitt (2010: 22) poengterer: «Agentive perception verbs rarely, if ever, attest evidential readings because they focus on the agent's active involvement in perception and not on the experience of perception, the latter being the way in which evidence is acquired».

I norsk finnes det flere verb og verbuttrykk som vi kan ta med i en liste over persepsjonsverb, men noen fullstendig oversikt over disse skal vi ikke forsøke å lage i denne sammenhengen. Vi nøyer oss med å nevne noen av de vanligste verbene.

Et verb som *betrakte* er i utgangspunktet agentivt, mens *oppdage* er ikke-agentivt. Et verb som *observere* kan være enten agentivt ('følge oppmerksomt med øynene', 'rette oppmerksomheten mot') eller ikke-agentivt ('legge merke til', 'bli oppmerksom på'). Noen av verbene i oversikten kan brukes om flere sanser (*oppdage, legge merke til* osv.), og kan også ha en mer generell betydning. En setning som *Han merket røyken* kan for eksempel bety at han så den eller at han luktet den; *Hun oppdaget edderkoppen* kan bety at hun så den eller at hun følte den osv.

Andre verb eller verbuttrykk som kan brukes i AcI-konstruksjoner kan være *forestille seg, huske, innbille seg, oppleve, se for seg, tenke seg* osv. Verb eller verbuttrykk som kan ha et semantisk innhold som minner om persepsjonsverbene, men som sjelden eller aldri innleder AcI-konstruksjoner, kan være for eksempel *være vitne til, rette oppmerksomheten mot, rette blikket mot, holde utkikk med, være tilskuere til, oppleve, overvære*, osv.

3. I tillegg kommer verb som i dag ikke lenger brukes i vanlig dagligtale, som for eksempel *syne* i betydningen 'se (på)'. Andre verb som *kontrollere, granske, undersøke, utforske*

Verb og verbuttrykk som uttrykker persepsjon ³		
	Agentive	Ikke-agentive
Syn	se (på), iakttå betrakte, beskue, skue ut over kikke (på), titte (på), gløtte (på) stirre (på), glane (på), glo (på) skotte (på), skule (på) kaste et blikk (på) ta en titt (på) besiktige, ta i øyensyn følge/granske med blikket nyte synet av studere, vurdere, observere osv.	se få øye på legge merke til bemerke skimte skjelne øyne oppdage oppfatte observere osv.
Hørsel	høre (på) lytte (til)	høre skjelne oppfatte ane
Smaksans	smake (på)	smake
Luktesans	lukte (på) snuse (på) sniffe (på)	lukte få teften av fornemme ane
Følesans	føle (på) ta på berøre kjenne (på)	føle kjenne merke fornemme ane

Tabell 1: Verb og verbuttrykk som uttrykker persepsjon i norsk

4.2 Aktiv og passiv persepsjon

Agentive og ikke-agentive persepsjonsverb kan vi også definere som henholdsvis subjektorienterte og objektorienterte persepsjonsverb. De førstnevnte er opplever-baserte (eller erfarer-baserte), som vi kan se i et eksempel som *Hun lyttet til musikken*, som innebærer at hun hadde et ønske om å høre på musikk, det vil si at det er snakk om en planlagt, forutsett eller viljestyrt handling (jf. Viberg 1983: 136–137). En setning som *Hun hørte en lyd*, er derimot et eksempel på noe som ikke er viljestyrt. Andre eksempler på setninger med objektorienterte persepsjonsverb kan være *Hun ser frisk ut* eller *Denne vinen smaker godt*, hvor subjektet ikke er den som erfarer eller oppfatter noe. Det er primært ikke-agentive eller objektorienterte persepsjonsverb som uttrykker evidensialitet.

osv. kan i enkelte tilfeller ha et semantisk innhold som kan minne om noen av persepsjonsverbene, men er ikke tatt med i denne oversikten.

Når vi skal vurdere om et persepsjonsverb skal betraktes som agentivt eller ikke-agentivt, kan vi legge til et adverb eller adverbialt ledd som på en eller annen måte uttrykker vilje (*bevisst, beslutsomt, med vilje, med overlegg, med hensikt, med forsett*) eller oppmerksomhet (*oppmerksomt, interessert, aktpågivende, omhyggelig, påpasselig, omsorgsfullt*) eller andre adverb med lignende semantisk innhold (*rolig, fast*). Når verbet brukes agentivt, som i (6) og (7), er det mulig å legge til et adverb av denne typen, men det er ikke mulig i setning (8), hvor verbet brukes ikke-agentivt:

- (6) Hun lyttet oppmerksomt til musikken (*agentivt*).
- (7) Hun stod der med den hensikt å se skipet seile forbi (*agentivt*).
- (8) *Hun så oppmerksomt at en bil kom susende forbi (*ikke agentivt*).

Vi kan også legge til et bevegelsesverb for å se om verbet brukes agentivt, der bevegelsesverbet i setning (10) viser at handlingen i leddsetningen er viljestyrt:

- (9) Jeg hørte plutselig at det kom musikk fra naborommet (*ikke agentivt*).
- (10) Jeg gikk inn i naborommet for å høre henne spille piano (*agentivt*).

4.3 Persepsjonsverb og evidensialitet i andre germanske språk

Det finnes flere studier som konkluderer med at det er fullt mulig og hensiktsmessig å bruke termen evidensialitet når vi snakker om germanske språk (Whitt 2010; Diewald og Smirnova 2010a, 2010b; Mélac 2022). Når det gjelder tysk, bruker Diewald og Smirnova (2010a, 2010b) evidensielt uttrykk (*evidential expression*) som en samlebetegnelse (hyperonym) for alle typer evidensialitet, mens evidensielle strategier (*evidential strategies*) og evidensielle markører (*evidential markers*) er underordnede kategorier. Evidensielle strategier defineres som «non-grammaticalized linguistic devices for expressing evidential meaning,» mens evidensielle markører er «expressions for evidential meaning which are grammaticalized (to a certain degree)» (Diewald og Smirnova 2010a: 43). Det finnes mange evidensielle uttrykk i tysk som hører hjemme i underkategorien evidensielle strategier, blant dem AcI-konstruksjoner, ifølge Diewald og Smirnova. Grammatikaliseringen av AcI-konstruksjonene i tysk er riktignok ikke fullstending gjennomført: «AcI-constructions in PDG [present-day German] are a fixed set of constructions with heavy semantic and syntactic restrictions and a clear evidential meaning, which however is not fully grammaticalized» (Diewald og Smirnova 2010a: 45).

Whitt (2010) har studert persepsjonsverb i engelsk og tysk, og bruker begrepet evidensiell betydning (*evidential meaning*) om de konstruksjonene som ifølge ham uttrykker evidensialitet, og dette inkluderer AcI-konstruksjoner og leddsetningskonstruksjoner med persepsjonsverb i oversetningen. Mélac (2015, 2022) har analysert det han kaller evidensielle markører i engelsk, og konkluderer med at noen av dem viser tegn til grammatikalisering.

Boye (2010, 2018) har analysert forholdet mellom AcI-konstruksjoner og leddsetningskonstruksjoner i engelsk, og insisterer på at vi må skille mellom «witnessing or perceiving a state-of-affairs» og «presenting a proposition as based on such perception». Ifølge Boye (2010: 299–300; 2018: 265–266, 271) er det bare enkelte typer setninger med persepsjonsverb som kan sies å uttrykke evidensialitet. Han viser til to eksempelsetninger der den ene er en AcI-konstruksjon (*I saw [Mary murder someone in the supermarket]*) og den andre en leddsetningskonstruksjon (*I saw [(that) Mary murdered someone in the supermarket]*). Det er bare den siste av disse to som kan sies å uttrykke evidensialitet, ifølge Boye (2018: 271), og han mener at den første setningen «simply describe an act of witnessing a state-of-affairs». Forskjellen mellom disse to setningene er at «only the latter can be claimed to conventionally express both a proposition and the evidence for it». Det er likevel ikke utelukket at konstruksjoner med infinitiv kan *antydde* hva som er kilden til informasjonen, ifølge Boye.

Som vi har sett, finnes det altså ingen entydige svar på om AcI-konstruksjoner uttrykker evidensialitet eller ikke i germanske språk. Med utgangspunkt i de analysene som finnes skal vi i neste avsnitt forsøke å presentere en oversikt over konstruksjoner i norsk som inneholder persepsjonsverb, og ta stilling til om de uttrykker evidensialitet eller ikke.

5 Leddsetninger og konstruksjoner med infinitive verb i norsk

Ifølge Faarlund et al. (1997: 1007–1008) og Åfarli og Eide (2003: 179) kan persepsjonsverb i en oversetning etterfølges av *at*-setninger eller akkusativ med infinitiv (objektsinfinitiv), men det finnes også andre konstruksjonstyper som vi må ta med i denne sammenhengen: indirekte spørresetninger og akkusativ med presens partisipp. Når vi i tillegg regner med passivsetninger, får vi seks mulige konstruksjoner etter persepsjonsverb, som alle i teorien kan uttrykke evidensialitet:

- A) Substantivisk leddsetning (*at*-setning): *Jeg så at mannen løp i skogen.*
- B) Indirekte spørresetning: *Jeg så hvordan mannen løp i skogen.*
- C) *Accusativus cum infinitivo* (AcI): *Jeg så mannen løpe i skogen.*
- D) *Accusativus cum participio* (AcP): *Jeg så mannen løpende i skogen.*
- E) Passivsetninger med infinitiv: *Mannen ble sett løpe i skogen.*
- F) Passivsetninger med presens partisipp: *Mannen ble sett løpende i skogen.*

I tillegg kan persepsjonsverbene naturligvis etterfølges av et substantiv eller en substantivfrase, som igjen kan etterfølges av en relativsetning: *Jeg så mannen som løp i skogen.* Alle setningene her er ikke nødvendigvis eksplikativsetninger.

Vi skal først se nærmere på det semantiske innholdet i disse setningene. Forskjellen mellom *at*-setninger og AcI-konstruksjoner er at setninger med objektsinfinitiv må uttrykke en handling eller en prosess som er samtidig med verbet i oversetningen, og har dermed ikke selvstendig tempus, i motsetning til *at*-setninger (Faarlund et al. 1997: 1007). Forskjellen mellom AcI-konstruksjoner og AcP-konstruksjoner handler om aksjonsart (se Lima 2024). I setningen *Jeg så mannen løpende i skogen* uttrykker partisippet durativ aksjonsart, og handlingen har ikke en tydelig avgrenset begynnelse eller slutt (*Jeg så mannen som holdt på med å/var i ferd med å løpe i skogen*). En AcP-setning kan semantisk ha mye til felles med en relativsetning. I setningen med objektsinfinitiv (*Jeg så mannen løpe i skogen*) er det et bestemt faktum som skal understrekes, og denne setningen kan semantisk ha mer til felles med *at*-setningen enn med AcP-setningen. Den indirekte spørresetningen legger her mer vekt på *måten* handlingen utføres på enn på å konstatere et bestemt faktum. Her kan vi snakke om durativ aksjonsart fordi det ikke fremstår som viktig å presisere handlingens begynnelses- eller slutt punkt.

Infinitivsetninger og substantiviske leddsetninger kan i noen tilfeller ha (omtrent) det samme semantiske innholdet, men ikke alltid. Hansen og Heltoft (2019) nevner to eksempler fra dansk: *Vi hørte det tordne i det fjerne* og *Vi hørte at det tordnede i det fjerne*, og forklarer forskjellen mellom dem slik: «Forskjellen er at objekt med verbal infinitiv er uttrykk for en elementær prædikation uden sandhedsværdi [...], mens *at*-sætningen udtrykker en proposition og kan have sandhedsværdi, enten asserteret eller præsupponeret» (2019: 1416). En spørresetning som *Hørte dere det tordne?* innebærer ikke at det faktisk tordnet, i motsetning til *Hørte dere at det tordnet?* som presupponerer 'det tordnet'. AcI-konstruksjonen har altså ikke markering av realitet og mangler selvstendig tempus, mens *at*-setningen har selvstendig tempus og realitetsverdi, og dermed mulighet for realitetsmarkører (Hansen og Heltoft 2019: 1416).

Når vi analyserer evidensialitet, er begrepene realitetsverdi og tempus viktige. Hvis vi ser på følgende eksempler, er det flere forskjeller mellom de to setningene:

- (11) a. Jeg hørte at du sang på festen i går.
 b. Jeg hørte deg synge på festen i går.

Setning (11a) kan være tvetydig: Den ene tolkningsmuligheten er at jeg-personen var til stede på festen og var vitne til syngingen (direkte auditivt belegg), mens den andre er at noen har fortalt jeg-personen hva som skjedde på festen (indirekte referert belegg). Setning (11b) er derimot ikke tvetydig, og kan bare bety at jeg-personen var til stede og var vitne til det som skjedde mens det skjedde. Infinitiven i (11b) har ikke selvstendig tempus, og observasjonen og hovedhandlingen må ha funnet sted samtidig, noe som ikke trenger å gjelde for (11a). Her er det ikke nødvendigvis samtidighet mellom de to verbene, og den mest naturlige tolkningen vil være at informasjonen ble formidlet etter konserten, ikke samtidig som syngingen pågikk. Dersom vi tolker (11b) som *Jeg lyttet til deg da du sang i går*, uttrykker den ikke evidensialitet. Det samme gjelder hvis vi sier *Jeg hørte på (deg) da du sang i går*. I så fall er persepsjonsverbet agentivt, og subjektet hadde til hensikt å være vitne til syngingen.

AcI-setninger legger ofte vekt på et fullstendig handlingsforløp eller en avsluttet prosess, og kan uttrykke det samme som en substantivisk leddsetning. Det betyr at *Jeg så bilen brenne* kan ha omtrent det samme semantiske innholdet som *Jeg så at bilen brant*. Hvis verbet i infinitiv er et handlingsverb (som for eksempel *skrive, danse, synge* eller *løpe*), er det vanligvis mulig å lage AcI-konstruksjoner, men hvis det er snakk om tilstandsverb som *være* eller *hete*, er det umulig (**Jeg så henne være trist*, **Jeg hørte ham hete Marius*). Andre stativ verb som *like, foretrekke, bo, leve, ha, innebære* osv. fungerer heller ikke i AcI-konstruksjoner (**Jeg så ham like bilen min*), og det samme gjelder en rekke andre verb.⁴ Mange leddsetningskonstruksjoner som tydelig uttrykker evidensialitet (som for eksempel *Jeg så at hun hadde på seg en rød kjole*) er ikke mulige som AcI-konstruksjoner (**Jeg så henne ha på seg en rød kjole*),

4. Noen tilstandsverb (stative verb) kan brukes i AcI-konstruksjoner (*ligge, sitte, stå* osv.), mens enkelte handlingsverb kan ikke nødvendigvis brukes i slike konstruksjoner, for eksempel *gjøre* (*?Jeg så deg gjøre en feil*). Andre eksempler: *Jeg så at skoene ikke passet*, men ikke **Jeg så skoene ikke passe*; *Jeg så at hun frøs*, men muligens ikke *?Jeg så henne fryse* osv. I utgangspunktet må verbene uttrykke noe som kan oppfattes av sansene (etter verbet *se* i oversetningen må verbet i infinitiv uttrykke noe som kan observeres).

som AcP-konstruksjoner (**Jeg så henne havende på seg en rød kjole*) eller som indirekte spørresetninger (**Jeg så hvordan hun hadde på seg en rød kjole*).

Når det gjelder inkoative verb som uttrykker overgang fra en tilstand til en annen, kan de semantiske forskjellene mellom infinitivsetninger og *at*-setninger være større enn ved for eksempel handlingsverb. Vi kan si at setningene *Jeg så henne sovne* og *Jeg så ham drukne* ikke har det samme semantiske innholdet som *Jeg så at hun sovnet* og *Jeg så at han druknet*. I de to første eksemplene legges det mer vekt på selve handlingsforløpet eller prosessen enn på et reelt faktum, nemlig det at personen henholdsvis sovnet og druknet, som er poenget i de to siste eksemplene. Det er derfor bare de to siste som i egentlig forstand uttrykker evidensialitet, fordi det er bare her persepsjonsverbet har som funksjon å vise til informasjonskilden. Setningen *Jeg så henne sovne* kan tolkes på denne måten: *Jeg så på henne da hun sovnet/var i ferd med å sovne*, og det er en setning som ikke uttrykker evidensialitet. Leddsetningskonstruksjonen kan tolkes slik: *Jeg vet at hun sovnet fordi jeg så det*, eller *Jeg var vitne til at hun sovnet*, og det er da en setning som uttrykker evidensialitet.

Indirekte persepsjon, som er en måte å uttrykke evidensialitet på, kan bare uttrykkes med en *at*-setninger eller en indirekte spørresetning.

I mange tilfeller kan det virke som om *at*-setninger legger mer vekt på *handlingen*, altså på verbet i leddsetningen, mens AcI-konstruksjonen legger mer vekt på *objektet* (eller subjektet for verbet i småsetningen):

- (12) a. Jeg ser at skipet seiler utover fjorden (*vekt på handlingen*).
- b. Jeg ser skipet seile utover fjorden (*vekt på objektet*).
- c. Jeg ser skipet seilende utover fjorden (*vekt på objektet*).
- d. Jeg ser skipet som seiler utover fjorden (*vekt på objektet*).
- e. Jeg ser hvordan skipet seiler utover fjorden (*vekt på handlingen*).

Leddsetningen i (12a) uttrykker et faktum og det legges størst vekt på selve handlingens realitetsverdi (*Skipet seiler utover fjorden, og jeg vet det fordi jeg ser det*). I (12b) ligger vekten mer på objektet, og verbet i oversetningen kan muligens tolkes som et agentivt (viljestyrt) verb, i alle fall mer viljestyrt enn i (12a). I (12c) derimot uttrykker presens partisipp en aksjonsart som skiller seg fra (12b), med et semantisk innhold som ligner på innholdet i (12d). Det semantiske innholdet av verbet *se* i oversetningen er ikke nødvendigvis det samme i disse fem setningene. I (12a) kan vi tolke det mer i retning av å bety ‘legge merke til’ eller ‘oppdage’; det samme gjelder (12e). I de tre andre setningene har verbet i oversetningen en betydning som kan minne mer om et

agentivt verb ('se på', 'betrakte', 'iaktta' 'beskue' e.l.) (jf. Boye 2012: 191–193).

Når det er snakk om ikke-agentiv persepsjon, er *at*-setninger vanlige (13a), mens når det gjelder agentiv persepsjon, vil ofte *at*-setninger ikke passe like godt, som vi ser i (13b). Det kan også diskuteres om AcI- og AcP-konstruksjoner egner seg i setninger med ikke-agentiv persepsjon (13c):

- (13) a. Jeg så/oppdaget/la merke til at skipet seilte utover fjorden.
 b. ?Jeg iakttok/betraktet/stirret på at skipet seilte utover fjorden.
 c. ?Jeg oppdaget plutselig skipet seile/seilende utover fjorden.
 d. *Jeg iakttok/betraktet/stirret på skipet seile utover fjorden.
 e. ?Jeg iakttok/betraktet/stirret på skipet seilende utover fjorden.
 f. Jeg iakttok/betraktet/stirret på skipet som seilte utover fjorden.
 g. Jeg iakttok/betraktet/stirret på/så på hvordan skipet seilte utover fjorden.

AcI-setningen (13d) kan sannsynligvis ikke aksepteres med agentiv betydning, men AcP-setningen (13e) kan muligens godtas fordi den har et semantisk innhold som minner mer om en adjektivisk leddsetning (13f). Det er her forskjellen mellom disse strukturene ligger. AcI og AcP uttrykker ikke samme aksjonsart, men de har det til felles at ingen av dem kan brukes om indirekte persepsjon. Indirekte spørresetninger (13g) ser ut til å fungere relativt godt både med agentiv og ikke-agentiv persepsjon. Det samme ser vi i de følgende eksemplene:

- (14) a. Jeg hørte at hun gråt.
 b. Jeg oppdaget plutselig at hun gråt.
 c. *Jeg oppdaget plutselig henne gråte.
 d. Jeg oppdaget plutselig hvordan hun gråt.

Alle setningene vi har sett i (12) – (14) er eksempler på direkte persepsjon. Når det gjelder indirekte persepsjon, er dette bare mulig med leddsetninger på norsk, slik vi ser i tabellen på neste side (*Noen fortalte meg at hun gråt*, men ikke **Noen fortalte meg henne gråte*).

6 Persepsjon og evidensialitet i norsk

I dette avsnittet vil det bli presentert autentiske eksempelsetninger med persepsjonsverb i oversetningen. Setningene er systematisert etter hvilke sanser ver-

	At- setning	AcI	AcP	Indirekte spørre- setning
Direkte persepsjon	+	+	+	+
Indirekte persepsjon	+	-	-	+

Tabell 2: Direkte og indirekte persepsjon.

bene i oversetningen refererer til. Eksempelsetningene er hovedsakelig hentet fra nyere skjønnlitteratur og medietekster fra perioden etter 2000.

6.1 Visuelt belegg

Substantiviske leddsetninger med verbet *se* i oversetningen er svært vanlige i norsk. Verbet kan uttrykke direkte persepsjon og samtidighet mellom observasjonen og det som blir observert, slik vi ser i de følgende to eksemplene:

- (15) [H]an ser at to mennesker setter seg i en gammel trebåt og kommer mot ham. (Johan Harstad: *Buzz Aldrin*, 2005)
- (16) Jeg så at døra di var åpen. (Helga Flatland, *Bli hvis du kan, reis hvis du må*, 2010)

Disse setningene uttrykker evidensialitet og viser til direkte visuelt belegg. Verbet *se* kan også brukes i overført betydning, om ikke-visuell observasjon, og vil da ha et semantisk innhold som minner om et kognitivt verb (med betydningen ‘forstå’, ‘oppfatte’, ‘erkjenne’, ‘innse’ eller lignende).

- (17) Jeg var den første, som så, at byen kunde bli’ et blomstrende badested. (Henrik Ibsen, *En folkefiende*, 1882, nb.no)
- (18) Jeg ser at dette kan være sensitivt, men skal man være innovativ og først ute med nye produkter må man kanskje jobbe litt på kanten. (nettavisen.no, 2.1.2008)
- (19) Jeg ser at disse nye feministene tenker ganske mye på kjønnsforskjeller. (*Klassekampen*, 7.1.2000)

Skillet mellom ren persepsjon og ren kognisjon er ikke alltid tydelig. Vi kan snakke om ren persepsjon eller ren observasjon når den som uttrykker noe bare er et passivt vitne til det som skjer, som i (15) og i (16), men eksempler på

kognisjon, der innholdet i setningene er et resultat av en kognitiv prosess som er foretatt av den som kommer med uttalelsene, finner vi i (17) – (19). Dersom henvisningen til en informasjonskilde er basert på bestemte oppfatninger som presenteres som allmenngyldige og ikke subjektive, kan vi snakke om eksempler på intersubjektivitet. De to følgende eksemplene viser at det ligger bestemte politiske synspunkter bak påstandene, og påliteligheten vil være gjenstand for diskusjon:

- (20) Vi ser at venstresiden både i Europa og særlig i USA har full kontroll over media. (document.no, 11.2.2021)
- (21) Vi har sett at USA flere ganger har satt i gang kriger for å kick-starte økonomien sin når nedgangskonjunkturer har truet. (marxisme.no, 2015)
- (22) Vi har sett at Kina de siste årene har intensivert finansieringen av forskning. (vg.no, 24.2.2020)

I (20) og (21) er det ikke nødvendigvis snakk om noen nøytral eller objektiv form for observasjon, men innholdet presenteres som objektive sannheter av avsenderne. Også i (22) finner vi en påstand som presenteres som troverdig selv om det ikke oppgis noen kilde for den. Troverdighet og pålitelighet vil alltid være knyttet til hvilken oppfatning vi har av avsenderen.

Videre brukes verbet *se* om observasjon gjennom medier, om noe man har lest eller på annen måte fått informasjon om gjennom synssansen. I disse tilfellene er det ikke nødvendigvis samtidighet mellom verbet i oversetningen og verbet i leddsetningen:

- (23) En aften da jeg satt og kikket i avisen, så jeg at Matti og Hans skulle gifte sig. (Annik Saxegaard, *To værelser og kjøkken*, 1935, nb.no)
- (24) [Jeg] bladde meg gjennom gamle aviser. Jeg så at C. Walton Lillehei hadde dødd omtrent den dagen jeg dro til Færøyene. (Johan Harstad: *Buzz Aldrin*, 2005)

I disse tilfellene er persepsjonsverbets funksjon å vise til en informasjonskilde, som her er ikke navngitte aviser. I begge disse setningene er AcI-konstruksjoner umulige, fordi det ikke er samtidighet mellom verbene, og persepsjons verbet viser tydelig til informasjonskilde.

Vi kan også finne eksempler der verbet *se* brukes i betydningen ‘ønske’, ‘foretrekke’, ‘se for seg’:

- (25) [D]et legges ikke skjul på at man gjerne skulle sett et storverk fra forfatterens hånd. (Liv Helene Willumsen, *Havmannens datter*, 1997, LBK)

I dette tilfellet kan vi ikke snakke om evidensialitet. Her vises det ikke til informasjonskilde, og verbet i oversetningen uttrykker ikke noen form for persepsjon i ordets egentlige betydning.

Som nevnt uttrykker setninger med objektsinfinitiv ikke nødvendigvis evidensialitet. Slike setninger vil i noen tilfeller kunne tolkes på flere måter, noe vi ser et eksempel på i setning (26):

- (26) Jeg tog ikke imod ham paa Bryggen, jeg stod i mit Vindu og saa ham komme kørende. (Knut Hamsun, *Victoria*, 1898, nb.no)

Her kan vi legge vekt på selve handlingen (*Jeg så at han kom kjørende*) eller på objektet (*Jeg så (på) ham da han kom kjørende*). Den siste av disse tolkningene uttrykker ikke evidensialitet. En setning som *Jeg så ham, og han kom kjørende* er forskjellig fra *Han kom kjørende, og jeg vet det fordi jeg så ham*. AcI-konstruksjoner kan med andre ord noen ganger være vanskelige å definere. I enkelte tilfeller kan de tolkes på flere måter, og tolkningen vil være avhengig av konteksten. Det betyr likevel ikke at de ikke *kan* uttrykke evidensialitet, men at de gjør det sjeldnere enn *at*-setninger.

Dersom verbet tolkes agentivt, uttrykker setningen ikke evidensialitet, slik vi ser i følgende eksempel med infinitiv:

- (27) [J]eg ble dratt med på forestillinger, satt og så henne danse frem og tilbake over scenen. (Johan Harstad: *Buzz Aldrin*, 2005)

I filmanmeldelser, teateranmeldelser, beskrivelser av billedkunst osv. brukes verbet *se* med referanse til tilskuerens opplevelse, altså om observasjon av handlingen (ofte med verbet i oversetningen i presens). I (28) er persepsjonsverbet agentivt, og uttrykker ikke evidensialitet:

- (28) I en av filmens mest minneverdige scener, tidlig i filmen, ser vi ham kle av sin skrøpelige gamle mor for å gi henne et bad. (aftenposten.no, 4.7.2023)

Setningene (29) og (30) uttrykker derimot evidensialitet nettopp fordi informasjonskilden presiseres. Disse to *at*-setningene har også det til felles at de ikke kan erstattes av AcI-konstruksjoner:

(29) Jeg ser på Facebook at andre reineiere sitter med [d]et samme inntrykket. (altaposten.no, 29.5.2017)

(30) Ser på Instagram at du er svak for lamper. (minmote.no, 21.10.2022)

Setninger med presens innebærer ikke nødvendigvis at det ikke er avstand i tid eller rom mellom det primære og det sekundære i ytringen. Bruken av presens kan tolkes som at referansen til det man har sett i sosiale medier er noe som ikke ligger langt bak i tid, eller at observasjonene strekker seg ut over tid, det vil si at det er flere av dem (*Jeg ser at du stadig legger ut bilder fra ferien din*). Her er det vanskelig å se for seg en AcI-konstruksjon (*??Jeg ser deg stadig legge ut bilder fra ferien din*). Bruk av preteritum vil derimot ofte innebære at det er snakk om en enkeltstående handling i fortiden (*Jeg så at du la ut noen bilder fra ferien din*):

(31) Vi så på sosiale medier at folk etterlyste biler og alternativ transport, forteller han. (dagbladet.no, 5.7.2022)

Som vi allerede har sagt, inneholder ikke setninger av denne typen noen form for «bevis» for at påstandene er sanne. Pålitelighet og troverdighet er alltid relative begreper når vi snakker om persepsjon. Det at jeg påstår at jeg har sett noe, beviser ikke at det oppfattes som sant av andre. Synlighet er ikke de samme som sannhet, og verden kan alltid vise seg å være noe annet enn det den synes å være. Den enes oppfatning av verden trenger ikke nødvendigvis å være identisk med den andres (jf. (17) – (22) hvor vi ser eksempler på forholdet mellom persepsjon og kognisjon).

Subjektivitet og intersubjektivitet er sentrale begreper når vi diskuterer evidensialitet, og det intersubjektive kan defineres som en vurdering som en person deler med en større gruppe av personer som i mange tilfeller vil inkludere personen som uttrykker en påstand (jf. Nuyts 2001, 2006).⁵ I setninger

5. Nuyts (2006: 14) definerer forskjellen mellom subjektivitet og intersubjektivitet slik: «[A]n evaluation is subjective if the issuer presents it as being strictly his/her own responsibility; it is intersubjective if (s)he indicates that (s)he shares it with a wider group of people, possibly including the hearer (not to be confused with a descriptive use of modal forms). In other words, it might be a matter of whether the modal judgment is

som (32) ser vi eksempler på hvordan persepsjon kan sies å uttrykke en form for intersubjektivitet:

- (32) Vi er bekymret for den psykiske helse til folk i Oslo. Vi ser at flere og flere sliter. Vi ser at tiltaksbyrden går hardt utover barn og unge, idretten, kulturlivet, arbeidsplasser og bedrifter. (oslo.kommune.no, 17.2.2021)

Meningen her er å vise til et belegg for påstanden, og «vi ser at» utgjør den evidensielle meningen eller strategien i to av disse setningene. Det er åpenbart at «flere og flere» er et relativt begrep, og hvilken sannhetsgehalt utsagn av denne typen har, kan alltid diskuteres. Påstandene blir ikke nødvendigvis sanne av at man innleder dem med «vi ser at», selv om hensikten med dette uttrykket er å fremstille dem som troverdige og pålitelige.⁶ AcI-konstruksjoner er ikke vanlige i setninger av denne typen, og, som vi ser i (33), kan verbene i oversetningen og leddsetningen ha forskjellig tempus:

- (33) Vi har sett at en og annen kjører veldig fort, men generelt er trafikken fin og vi har ikke hatt noen ubehagelige opplevelser langs veien. (h-a.no [Hamar arbeiderblad], 26.7.2023)

Det er interessant å observere at uttrykkene «vi ser at» eller «vi har sett at» ofte etterfølges av omtrentlige angivelser som «flere og flere», «mange» «en og annen» osv. Ved nøyaktige eller absolutte angivelser vil persepsjonsverbet ofte være overflødig.

En annen type setninger der kilden til en observasjon ikke er oppgitt, finner vi i passivkonstruksjoner med presens partisipp eller infinitiv:⁷

common ground between the speaker and the hearer or others. This dimension appears structurally present in deontic and epistemic modality, and also in inferentiality and boulo-maic attitude, but not in dynamic modality.»

6. Det vil også kunne være betydelige forskjeller mellom talespråk og skriftspråk når vi snakker om evidensialitet i setninger som disse. Jf. Nyuts (2001: 386): «In opposition, intersubjectivity means that the information (and the epistemic evaluation of it) is generally known, and hence is not new (or surprising) to speaker and hearer(s). This corresponds to the fact that in corpus data the subjectivity marking mental state predicates are by far most frequent in conversational language but are nearly absent in written language, while the intersubjectivity marking predicative adjectives hardly occur in spoken language but figure most frequently in written language.»
7. I passivsetninger av denne typen kan vi ikke snakke om AcI eller AcP, men snarere «nominativ med infinitiv» eller «nominativ med presens partisipp».

- (34) Politiet leter etter en liten post-lignende varebil som sist ble sett kjørende opp Uelandsgate i Oslo i 09-tiden fredag morgen. (aftenposten.no, 5.8.2016)
- (35) Flere personer ble sett kjøre fra stedet i en utenlandsk bil, men de ble raskt pågrepet. (dagsavisen.no, 31.1.2019)

Begge disse setningene uttrykker evidensialitet, men informasjonskilden er ikke oppgitt, noe som innebærer at det kan være vanskelig å vurdere troverdigheten i påstandene. De presenteres som objektive sannheter basert på observasjoner av vitner som vi ikke vet noe mer om. Et interessant spørsmål her er om det er noen semantisk forskjell mellom infinitiv og presens partisipp i disse setningene. Søk i nyhetsdatabaser gir entydige indikasjoner på at presens partisipp er langt vanligere enn infinitiv i slike setninger.⁸ Forskjellen mellom dem ser ut til å handle om aksjonsart, og presens partisipp-setningen uttrykker i større grad det durative ved handlingen: Bilen ble observert mens den kjørte, og observasjonen omfatter ikke nødvendigvis hele handlingsforløpet (se Lima 2024 for analyse av forskjellen mellom AcI og AcP i norsk).

En AcI-konstruksjon som ser ut til å bre seg i norsk språk er *å se noe komme*. *Jeg så den/det komme* er en konstruksjon der en tilsvarende konstruksjon med en substantivisk leddsetning ikke er vanlig i overført betydning. I utgangspunktet er det ikke åpenbart at denne konstruksjonstypen uttrykker evidensialitet. Det er mer naturlig å se på dette som et idiomatisk uttrykk som ikke handler om belegg for en ytring. En setning som *Jeg så den/det ikke komme* i betydningen 'jeg var ikke forberedt på det', 'jeg forutså det ikke', 'det kom helt uventet', 'jeg forventet det ikke' eller 'jeg regnet ikke med det' fremstår som et relativt nytt, muntlig fenomen i norsk, sannsynligvis påvirket av engelsk:

- (36) Det kom som et sjokk. Jeg tror ikke det var noen som så den komme. (nettavisen.no, 12.7.2023)

8. Et arkivsøk i *Atekst Retriever* (www.retriever.no) gir 539 treff for «ble sett løpende» og 15 for «ble sett løpe»; 77 for «ble sett kjørende» og tre for «ble sett kjøre» (i en treårsperiode fra 2020 til 2023). Konstruksjonen med presens partisipp ser med andre ord ut til å være mye mer brukt enn konstruksjonen med infinitiv i setninger av denne typen.

6.2 Auditivt belegg

Syntaktiske konstruksjoner med verbet *høre* i oversetningen markerer tydelig forskjell når vi snakker om hva slags belegg eller kilde vi har for et utsagn. Hovedtendensen er at en AcI-konstruksjon som regel uttrykker direkte persepsjon, mens en *at*-setning kan uttrykke direkte eller indirekte persepsjon. Direkte persepsjon kan uttrykkes gjennom AcI-konstruksjoner (37), *at*-setninger (38) eller indirekte spørresetninger (39), mens indirekte persepsjon bare kan uttrykkes med leddsetninger (40) – (41):

- (37) Greta reiste seg og gikk ut av rommet. Jeg hørte henne snakke. Så kom hun tilbake. (Tor Edvin Dahl, *Hodet ved døra*, 2010, LBK)
- (38) Iblant gikk han ned til elven og stod til knes i vann, og han hørte at hun sang der ute ved skråningen til dypet. (Øystein Lønn, *Thranes metode og andre noveller*, 1993)
- (39) Jeg hører hvordan tunge dyr stamper og fnyser inne i bilen. (Helga Flatland. *Bli hvis du kan, reis hvis du må*. 2010)
- (40) Vi har hørt at vi blir sendt hjem igjen, utvekslet med finske fanger. (Roy Jacobsen, *Hoggerne*, 2005)
- (41) «Har du hørt at Magnus og familien skal flytte?» sier han plutselig. (Helga Flatland. *Bli hvis du kan, reis hvis du må*. 2010)

Direkte persepsjon uttrykkes ofte med AcI-konstruksjoner i litteraturen. I noen av disse tilfellene kan det diskuteres om verbet er agentivt eller ikke-agentivt, og det kan virke som om det er en viss semantisk nyanseforskjell mellom de ulike konstruksjonene. Når vi sammenligner de to følgende setningene, kan vi si at den første (42) legger mer vekt på prosessen i det som utspiller seg, mens den andre (43) legger mer på handlingen som et faktum:

- (42) Jeg hørte ham synge salmene ved siden av meg. (Helga Flatland. *Bli hvis du kan, reis hvis du må*. 2010)
- (43) Da han åpnet bildøra, kunne han høre at de sang inne i bedehuset. (Levi Henriksen, *Snø vil falle over snø som har falt*, 2004, LBK)

Hvis vi sammenligner de to følgende setningene som er hentet fra samme tekst, ser vi at den første (44) inneholder en AcI-konstruksjon og den andre (45) en *at*-setning. Det er mulig å tolke persepsjonsverbet i (44) som mer agentivt enn det samme verbet i (45):

- (44) [...] og han tenkte på hvordan han kunne sitte ute på verandaen om kvelden og drikke små slurker og lese avisen, mens han hørte henne styre med kveldsmaten i andre etasje. (Øystein Lønn, *Thranes metode og andre noveller*, 1993)
- (45) Men hun satt rolig på verandaen hele kvelden, og han hørte at hun kremtet når hun røkte, og mannen satte på en plate med Mingus. (Øystein Lønn, *Thranes metode og andre noveller*, 1993)

Når det gjelder indirekte spørresetninger, ser vi i setningene (46) og (47) at det er nødvendig å se nærmere på konteksten før vi kan ta stilling til om setningene uttrykker evidensialitet eller ikke:

- (46) Jeg hører på en plate med den meget unge Charlie Mingus. Han famler, sa hun og la hånden på armen hans. Tenk deg, opplyste hun. Charlie Mingus har også famlet. Jeg hører det. Jeg hører hvordan han famler. (Øystein Lønn, *Thranes metode og andre noveller*, 1993)

Det er nærliggende å anta at denne siste setningen uttrykker evidensialitet, fordi verbet *høre* ikke kan oppfattes som agentivt i dette tilfellet. I neste setning er det derimot mer sannsynlig at persepsjonsverbet kan tolkes intensjonalt, med betydningen 'lytte til':

- (47) Jeg sitter helt stille og hører hvordan han spiller noen toner. (Øystein Lønn, *Thranes metode og andre noveller*, 1993)

Generelt kan vi si at det i setninger med infinitiv oftere er mulig å tolke persepsjonsverbet som agentivt (med betydningen 'lytte til' eller 'høre på') enn i *at*-setninger. Setning (48) er et eksempel på dette:

- (48) Natt efter natt lå hun lysvåken i sengen ved Frederiks side og hørte kabinettets lille stemme synge de bleke timer ut og morgnens gylne inn. (Nini Roll Anker, *Huset i Søgaten*, 1923, nb.no)

Samtidig er det mange eksempler fra norsk litteratur hvor *AcI*-konstruksjoner uttrykker evidensialitet og legger vekt på handlingen som et faktum. Det kan virke som om forfatterne bruker objektsinfinitiv konsekvent ved direkte persep-

sjon når det gjelder verbet *høre* for å tydeliggjøre forskjellen mellom direkte og indirekte persepsjon⁹:

- (49) Daniel William hørte ham kremte, så ham legge avisa fra seg, hørte ham si at han skulle ut og se på en sofa han hadde funnet på nettet. Han så ham gå ut dørene [...] (Tore Renberg, *Vi ses i morgen*, 2014)
- (50) Og mens de stablet seg på beina, hørte jeg ham frese også et eller annet mot Fjodor. (Roy Jacobsen, *Hoggerne*, 2005)
- (51) [P]lutselig hørte jeg det suse over meg i trærne. (Per Petterson, *Ut og stjæle hester*, 2003)

I disse eksemplene kunne man ha brukt *at*-setninger, og i alle disse setningene er verbet *høre* brukt ikke-agentivt. Mønsteret er altså at forfatterne ofte bruker *AcI*-konstruksjonen når det er snakk om direkte persepsjon, mens *at*-setninger brukes når det er snakk om indirekte persepsjon.

6.3 Andre sanser

Verbene *føle*, *kjenne* og *merke* kan også etterfølges av infinitiv eller leddsetninger, som vi ser i (52) – (56). De er ofte ikke-agentive, slik vi ser i alle de følgende eksemplene:

- (52) Sandra kjente svetten klistre T-skjorta mot huden. (Tore Renberg, *Vi ses i morgen*, 2014)
- (53) Han kjente kulden krype inn i kroppen. (Nils Gullak Horvei, *Følg meg*, 2012, LBK)
- (54) Jeg kjente jeg frøys i de våte klærne, at det ville vært bedre uten dem. (Per Petterson, *Ut og stjæle hester*, 2003)
- (55) Ja, sier jeg og kjenner at jeg rødmer. (Per Petterson, *Ut og stjæle hester*, 2003)
- (56) Like etter smalt det så jeg kjente det i hele kroppen, jeg kjente temperaturen falle brått, og jeg kjente i armen at det gjorde vondt der hvor piggråden hadde kutta meg opp. (Per Petterson, *Ut og stjæle hester*, 2003)

9. Av de åtte ekserperte romanene (se bibliografien) er det en tendens at noen forfattere bruker *AcI* mer enn andre. Tore Renberg ser ut til å bruke *AcI* i alle tilfeller der det er mulig når det er snakk om direkte persepsjon, mens *at*-setninger hovedsakelig brukes om indirekte persepsjon. Hos forfattere som Per Petterson og Roy Jacobsen ser vi det samme mønsteret.

I alle disse eksemplene brukes *kjenne*, *føle* og *merke* bare om direkte (førs-tehånds) persepsjon. Setninger med ikke-agentive verb av denne typen uttrykker ofte evidensialitet. I (52), (53) og (56) kan konstruksjonene med AcI erstattes av leddsetninger, og i talespråket ville kanskje *at*-setninger være mer naturlig her.

Verbene *lukte* og *smake* kan uttrykke evidensialitet. Det er sjelden objektsinfinitiv etterfølges av *lukte*, men det er mulig å finne eksempler på dette:

(57) Den båtputsen er da berykta! Kjenner en hel del båtenker og trebåtbarn som kan lukte den komme. (baatplassen.no, 16.2.2011)

Eksempler med *at*-setninger etter *lukte* finnes det langt flere av. Setning (58) er et tydelig eksempel på hvordan evidensialitet kan uttrykkes med verbet *lukte*:

(58) Signe luktet at hun hadde tatt på seg parfyme. (Hanne Ørstavik, *Tiden det tar*, 2000)

Med utgangspunkt i alle disse eksemplene vi har sett i avsnitt 6, kan vi si at evidensialitet ofte uttrykkes ved bruk av leddsetninger i norsk når verbet i oversetningen er et persepsjonsverb. Eksemplene vi har sett på viser tydelig at AcI-konstruksjoner med persepsjonsverb ikke nødvendigvis uttrykker evidensialitet.

7 Konklusjon

Evidensialitet kan uttrykkes på mange forskjellige måter, og det er ikke mulig å operere med én entydig definisjon som nødvendigvis vil være gyldig for alle språk. Det vi har sett på i denne artikkelen er strukturer med persepsjonsverb i norsk som på en eller annen måte kan uttrykke evidensialitet. Når vi analyserer slike setninger, må vi først definere begrepet persepsjonsverb, og vi må skille mellom forskjellige konstruksjonstyper. De agentive persepsjonsverbene har en annen rolle enn de ikke-agentive når vi snakker om evidensialitet.

Persepsjonsverbene *se*, *høre*, *føle*, *kjenne* og *merke* kan etterfølges av objektsinfinitiv. I tillegg finnes det flere andre persepsjonsverb som i større eller mindre grad også kan brukes i AcI-konstruksjoner (*lukte*, *smake*, *iakta*, *skimte*, *observere*, *lytte til* osv.). Det er en klar tendens til at ikke-agentive verb brukes oftere i AcI-konstruksjoner enn agentive verb i norsk, men grensene for når slike konstruksjoner kan brukes er ikke tydelige. I mange tilfeller har vi to parallelle uttrykksmåter særlig etter persepsjonsverbene *se* og *høre*: *at*-setninger

og AcI. Begge uttrykksmåtene kan i teorien uttrykke evidensialitet, men ingen av dem kan sies å alltid gjøre det. De eksemplene vi har analysert i denne artikkelen viser at det er de substantiviske leddsetningene som oftest har denne funksjonen. AcI-konstruksjoner *kan* uttrykke evidensialitet, men skiller seg fra *at*-setninger blant annet ved å ikke kunne brukes om indirekte persepsjon. Presens partisipp kan brukes til å uttrykke evidensialitet i passiv, men aktivsetninger med AcP brukes sjeldnere i norsk. Indirekte spørresetninger med persepsjonsverb kan uttrykke evidensialitet på samme måte som *at*-setninger, og kan også brukes om indirekte persepsjon.

Når persepsjonsverbene brukes i overført betydning, er *at*-setninger det vanlige, og både AcI og AcP brukes bare om direkte observasjon der det infinitte verbet må uttrykke samme grammatiske tid som verbet i oversetningen. *At*-setninger med persepsjonsverb har generelt sett et betydelig større bruksområde enn setninger med infinitte verb.

Etter å ha sett eksempler på strukturer som forteller noe om hvordan man viser til informasjonskilder i norsk, er det naturlig å konkludere med at termen evidensialitet kan brukes til å beskrive det fenomenet vi har analysert i denne artikkelen. Vi har sett at epistemisk modalitet ikke er det samme som evidensialitet, og det kan argumenteres for at vi har bruk for et faguttrykk som sier noe om informasjonskilder, det vil si hvordan vi i språket uttrykker hvor vi har bestemte opplysninger fra. Termen evidensialitet bør med andre ord kunne brukes også om norsk språk på samme måte som den brukes om en rekke andre språk. Årsaken til at vi ikke har brukt denne termen tidligere kan være, som Aikhenvald (2004: 7) foreslår, at de fleste europeiske språk ikke har hatt egne bøyingskategorier for å uttrykke evidensialitet, og derfor ikke har hatt behov for å definere fenomenet.

Diskusjonene rundt temaet evidensialitet vil sannsynligvis fortsette, og det finnes flere interessante spørsmål og problemstillinger som bør utforskes i fremtiden. Denne artikkelen har bare tatt for seg en liten del av dette forskningsfeltet, og har begrenset seg til å analysere eksempler fra skriftspråket. Det er definitivt rom for flere studier når det gjelder evidensialitet i norsk, og det vil særlig være interessant å se om det er forskjeller mellom tale- og skriftspråk i denne sammenhengen. I tillegg kan bruken av modalverb, kognitive verb og diskurspartikler (adverb) som *nok*, *vel*, *visst*, *visstnok* osv. analyseres med tanke på evidensialitet.

Primærlitteratur

- Flatland, H. (2010). *Bli hvis du kan. Reis hvis du må*. Oslo: Aschehoug.
- Harstad, J. (2006). *Buzz Aldrin, hvor ble det av deg i alt mylderet?* Oslo: Gyldendal.
- Jacobsen, R. (2005). *Hoggerne*. Oslo: Cappelen Damm.
- Koritzinsky, R. (2017). *Jeg har ennå ikke sett verden*. Oslo: Aschehoug.
- Lønn, Ø. (1993). *Thranes metode og andre noveller*. Oslo: Gyldendal.
- Pettersen, P. (2003). *Ut og stjæle hester*. Oslo: Oktober.
- Renberg, T. (2014). *Vi ses i morgen*. Oslo: Oktober.
- Sharif, G. (2020). *Hør her 'a!* Oslo: Cappelen Damm.

Sekundærlitteratur

- Aikhenvald, A. (2004). *Evidentiality*. Oxford: Oxford University Press.
- Aikhenvald, A. (2007). Information source and evidentiality: what can we conclude? *Italian Journal of Linguistics*, 19 (1), 209–227.
- Aikhenvald, A. (Red.) (2018). *The Oxford handbook of evidentiality*. Oxford: Oxford University Press.
- Anderson, L. B. (1986). Evidentials, paths of change, and mental maps: typologically regular asymmetries. I W. L. Chafe og J. Nichols (Red.), *Evidentiality: The Linguistic Coding of Epistemology*. Norwood: Ablex, 273–312.
- Andersson, E. (2003). Modality in Swedish. *Revue belge de philologie et d'histoire*, 81 (3), 845–865.
- Beijering, K. (2010). The grammaticalization of Mainland Scandinavian MAYBE. *Bergen Language and Linguistics Studies*, 1(1). <https://doi.org/10.15845/bells.v1i1.39>
- Boas, F. (1911). Introduction. I F. Boas (Red.), *Handbook of American Indian Languages*. Washington: Government Print Office (Smithsonian Institution, Bureau of American Ethnology).
- Borthen, K. og Knudsen, C. S. (2014). Semantiske og pragmatiske aspekter ved trykklett *visst*. *Norsk lingvistisk tidsskrift*, 32 (2), 360–411.
- Brolin, C. (2006). Perceptionsverb + objekt med infinitiv. *Konstruktionsgrammatiska småstudier*. Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Boye, K. og Harder, P. (2009). Evidentiality: Linguistic categories and grammaticalization. *Functions of Language*, 16 (1), 9–43.

- Boye, K. (2010). Semantic Maps and the Identification of Cross-Linguistic Generic Categories: Evidentiality and its Relation to Epistemic Modality. *Linguistic Discovery*, 8 (1), 4–22.
- Boye, K. (2012). *Epistemic Meaning. A Crosslinguistic and Functional-Cognitive Study*. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Boye, K. (2018). Evidentiality: The notion of the term. I A. Aikhenvald (Red.), *The Oxford handbook of evidentiality*. Oxford: Oxford University Press, 261–272.
- Bybee, J. L. (1985). *Morphology*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Chafe, W. L. og Nichols, J. (1986). *Evidentiality: the linguistic coding of epistemology*. Norwood: Ablex.
- Christensen, T. K. (2012). Epistemiske sætningsadverbier i dansk talesprog. *Ny Forskning i Grammatik*, 19, 5–28.
- Comrie, B. (2000). Evidentials: semantics and history. I L. Johanson og B. Utas (Red.), *Evidentials: Turkic, iranian and neighbouring languages*. Berlin/New York: De Gruyter Mouton.
- Cornillie, B. (2007). The continuum between lexical and grammatical evidentiality: a functional analysis of Spanish *parecer*. *Italian Journal of Linguistics*, 19 (1), 109–128.
- de Haan, F. (1999). Evidentiality and epistemic modality: Setting boundaries. *Southwest journal of linguistics*, 18 (1), 83–101.
- de Haan, F. (2001). The Relation between Modality and Evidentiality. I M. Reis og R. Müller (Red.), *Modalität und Modalverben im Deutschen. Linguistische Berichte Sorderheft*, 9, 201–216.
- de Haan, F. (2007). Raising as grammaticalization: The case of Germanic SEEM- verbs. *Italian Journal of Linguistics*, 19 (1), 129–150.
- de Haan, F. (2013). Semantic Distinctions of Evidentiality. I M. S. Dryer og M. Haspelmath (red.), *WALS Online (v2020.3)*. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7385533>
- DeLancey, S. (2001): The mirative and evidentiality. *Journal of Pragmatics*, 33, 369–382.
- Dendale, P. og Coltier, D. (2003). Point de vue et évidentialité. *Cahiers de praxématique*, 41, 105–130.
- Diewald, G. og Smirnova, E. (2010a). *Evidentiality in German. Linguistic Realization and Regularities in Grammaticalization*. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Diewald, G. og Smirnova, E. (2010b). Evidentiality in European Languages. The lexical-grammatical distinction. I G. Diewald og E. Smirnova (Red.),

- Linguistic Realization of Evidentiality in European Languages*. Berlin: De Gruyter Mouton
- Engberg-Pedersen, E., Boye, K. og Harder, P. (2019). *Semantik*. Fredriksberg: Samfundslitteratur.
- Faarlund, J. T., Lie, S. og Vannebo, K. I. (1997). *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Grezka, A. (2009). *La polysémie des verbes de perception visuelle*. Paris: L’Harmattan.
- Guentchéva, Z. (2018). *Epistemic Modalities and Evidentiality in Cross-Linguistic Perspective*. Berlin/Boston: De Gruyter Mouton
- Greco, P. (2012). *Evidenzialità*. Roma: Aracne.
- Greco, P. (2013). Latin Accusativus cum Participio: syntactic description, evidential values, and diachronic development. *Journal of Latin Linguistics*, 12 (2), 173–198.
- Hansen, E. og Heltoft, L. (2019). *Grammatik over det Danske Sprog*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Herslund, M. (2018). Epistemic modality, Danish modal verbs and the tripartition of utterances. I Z. Guentchéva (Red.), *Epistemic Modalities and Evidentiality in Cross-Linguistic Perspective*. Berlin/Boston: De Gruyter Mouton, 3–21.
- Hidalgo-Downing, L. (2017). Evidential and epistemic stance strategies in scientific communication. I J. Marín Arrese, G. Haßler og M. Carretero (Red.), *Evidentiality Revisited. Cognitive grammar, functional and discourse-pragmatic perspectives*. Amsterdam: John Benjamins.
- Jakobson, R. (1957). *Shifters, verbal categories, and the Russian verb*. Cambridge: Harvard University Press.
- Jakobson, R. og Halle, M. (1971). *Fundamentals of Language*. Haag/Paris: Mouton.
- Jakobson, R. (1984). *Russian and Slavic Grammar: Studies 1931-1981*. Berlin/Boston: De Gruyter.
- Kronning, H. (2002). Kunskapens källa i språket: Om modalitet och evidentialitet i svenska, franska och tjuuca. I I. Bartning, J. Falk, L. Fant, M. Forsgren, R. M. Jacobsson og J. Nystedt (Red.), *Mélanges publiés en hommage à Gunnel Engwall*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 227–232.
- Kronning, H. (2007). Les auxiliaires “médiatifs” en suédois à la lumière du conditionnel épistémique et du futur aléthique en français. I L. Begioni og

- C. Muller (Red.) *Problèmes de sémantique et de syntaxe : Hommage à André Rousseau*. Lille: Université Charles-de-Gaulle-Lille 3, 287–309.
- Lazard, G. (2001). On the grammaticalization of evidentiality. *Journal of Pragmatics*, 33, 359–367.
- Lima, G. (2024). Akkusativ med presens partisipp i norsk. *European Journal of Scandinavian Studies*, 54 (2). Under utgivelse.
- Mélab, E. (2022). The Grammaticalization of Evidentiality in English. *English Language and Linguistics*, 26 (2), 331–359. <https://doi.org/10.1017/S1360674321000101>
- Mørck, E. (2016). Ord- og leddstilling i akkusativ med infinitiv i mellomnorsk. *Maal og Minne*, 108 (1), 55–100.
- Nuyts, J. (2001). *Epistemic modality, language, and conceptualization: A cognitive-pragmatic perspective*. Amsterdam: John Benjamins.
- Nuyts, J. (2017). Evidentiality reconsidered. I J. Marín Arrese, G. Haßler og M. Carretero (Red.), *Evidentiality Revisited. Cognitive grammar, functional and discourse-pragmatic perspectives*. Amsterdam: John Benjamins.
- Palmer, F. R. (2001). *Mood and Modality*. Second edition. Cambridge: Cambridge University Press.
- Plungian, V. (2001). The place of evidentiality within the universal grammatical space. *Journal of Pragmatics*, 33, 349–357.
- Plungian, V. (2010). Types of verbal evidentiality marking: An overview. I G. Diewald og E. Smirnova (Red.), *Linguistic realization of evidentiality in European languages*. Berlin: Mouton de Gruyter, 2010, 15–58.
- Squartini, M. (2007). Investigating a grammatical category and its lexical correlates. *Italian Journal of Linguistics*, 19 (1), 1–6.
- Teleman, U., Hellberg, S. og Andersson, E. (1999). *Svenska Akademiens grammatik*. Stockholm: Svenska Akademien.
- van der Auwera, J. og Plungian, V. (1998). Modality's semantic map. *Linguistic Typology*, 2 (1). 79–124.
- Viberg, Å. (1983). The verbs of perception. A typological study. *Linguistics*, 21 (1), 123–162.
- Vold, E. T. (2008). *Modalité épistémique et discours scientifique. Une étude contrastive des modalisateurs épistémiques dans des articles de recherche français, norvégiens et anglais, en linguistique et médecine*. Thèse pour le degré de philosophiae doctor (PhD). Bergen: Universitetet i Bergen.
- Whitt, R. J. (2010). *Evidentiality and perception verbs in English and German*. Bern: Peter Lang.
- Åfarli, T. A. og Eide, K. M. (2003). *Norsk generativ syntaks*. Oslo: Novus.

Korpus

Leksikografisk bokmålskorpus (LBK), Tekstlaboratoriet, ILN, Universitetet i Oslo. <https://www.hf.uio.no/iln/om/organisasjon/tekstlab/prosjekter/lbk/>
Atekst Retriever, digitalt mediearkiv, Retriever Norge AS. <https://www.retrievergroup.com/no/product-mediearkivet-atekst>

Summary

Evidentiality is a relatively new concept in linguistics. The definitions of the term are not unambiguous, and there are different opinions as to whether the term is suitable to be used for Germanic languages or not. As far as Norwegian is concerned, there are no extensive studies of evidentiality, and the purpose of this article is to give a brief introduction to what the term entails, as well as to decide whether there are syntactic constructions in Norwegian that express evidentiality. The article concentrates on constructions where verbs of perception introduce subordinate clauses or AcI-constructions, and it is argued that subordinate clauses express evidentiality more clearly than AcI-constructions. Other constructions, such as the accusative with the present participle (AcP) and indirect interrogative sentences are also analysed.

Geir Lima
Universitetet i Sørøst-Norge
Fakultet for humaniora, idretts- og utdanningsvitenskap
Institutt for språk og litteratur
Gullbringvegen 36, 3800 Bø
geir.lima@usn.no